

Belangrijke brandweerpersoonlijkheden:

Carl Metz: een leven voor de brandweer

Peter Snellen

De geschiedenis van de brandweer heeft een aantal markante persoonlijkheden voortgebracht. De Werkgroep Brandweerhistorie probeert hen via artikelen in Eén-Eén-Twee aan de vergetelheid te ontrukken. Daarbij worden regelmatig Nederlandse, maar soms ook buitenlandse persoonlijkheden voor het voetlicht gebracht. Dit maal is het weer de beurt aan een buitenlander: Carl Metz (1818-1877).

Carl Metz in 1857. Metz is een begrip bij de brandweer. Metz, een naam, die met de brandweer, ook in ons land, vaak verbonden lijkt met autoladders en andere brandweervoertuigen. In dit artikel willen we de man, die zijn naam aan dit begrip gaf, eens wat nader leren kennen. Voor een beter inzicht van het 'hoe en waarom', is het van belang om Carl Metz te plaatsen in de tijd waarin hij leefde.

Hamburg

In mei 1842 ontstaat in Hamburg een brand, die in razend tempo om zich heen grijpt en die tot op heden als 'de grote brand van

Hamburg' bekend staat. Ruim een halve vierkante kilometer wordt in enkele uren in de as gelegd. Er gaat een schok door de wereld. Dat in deze tijd nog complete steden kunnen afbranden, grenst aan het ondenkbare...

Juist Hamburg waande zich veilig voor deze soort van vernietiging. Want Hamburg stond in die tijd bekend als hét grote voorbeeld van hoe men brand kon voorkomen, voorbeeld van als er toch brand uitbrak hoe men die kon bestrijden en men had zelfs een vorm van brandverzekering in het leven geroepen om de financiële gevolgen te beheersen. Bij de brand wordt bijna de gehele oude stad in as gelegd (4219 gebouwen) en er zijn honderden slachtoffers te betreuren. Drieëndertigduizend mensen worden in enkele uren dakloos. De schade is enorm. Toch had die brand ongetwijfeld tijdig

tot staan kunnen worden gebracht, als er een goed georganiseerd brandweerkorps en goed materieel voorhanden zou zijn geweest. Uit een stortvloed van ooggetuigenverslagen en kritische beschouwingen, die na afloop van de brand verschenen, kon al snel worden afgeleid, dat de organisatie, de technische voorzieningen en de tactiek van de brandbestrijding het weliswaar op papier goed deden, maar bij een brand van enige omvang volslagen nutteloos bleken te zijn. Veel kritieken en voorstellen tot verandering worden gepubliceerd en doen de ronde door heel Duitsland. De publieke belangstelling gaat plotseling ook uit naar brandbestrijding, en dat in een tijd die zich kenmerkt door grote veranderingen in politiek, technisch en economisch opzicht. Metz is op het moment van de grote brand van Hamburg bijna 24 jaar. Ook hij krijgt te horen van die brand en de bestrijding ervan. En deze jongeman blijft dat blijkbaar bezighouden. Hij besluit er wat aan te gaan doen.

Biografie

Carl Peter Wilhelm Metz werd op 5 augustus 1818 geboren, in het plaatsje Freudenheim in de buurt van Heidelberg, nu behorend tot Heidelberg. Zijn ouders, de ambtenaar Melchior Friedrich Metz en zijn vrouw Maria, geboren Hell, getroosten zich de nodige financiële offers om hun zoon aan het lyceum te Mannheim te laten studeren. Voor een jongen, afkomstig uit een dorpje, is het in die tijd erg ongewoon in de stad een

De fabriek van Metz in Heidelberg in 1857.

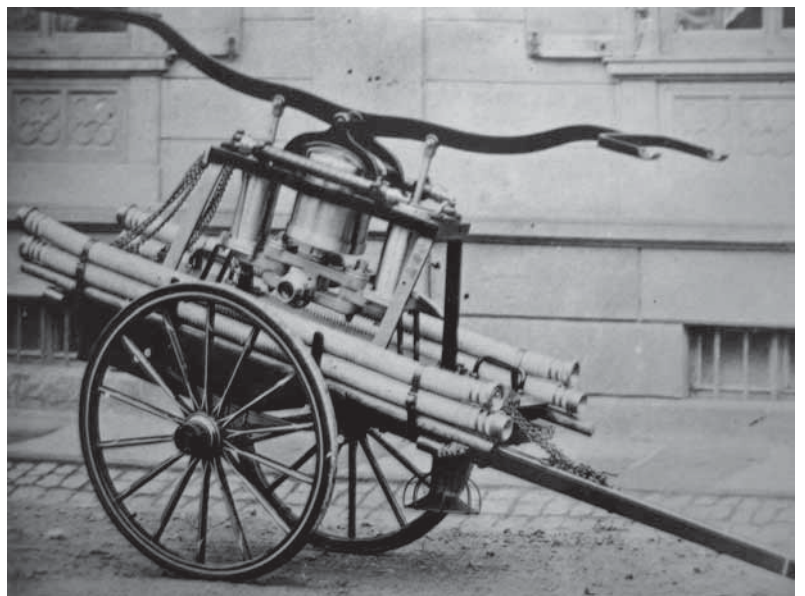
Hydrophor: de 'haler' uit 1860.

hogere opleiding te kunnen volgen. Maar op 17-jarige leeftijd (Pasen 1835) verlaat hij het lyceum, omdat hij een technisch beroep wil leren. Nadat hij het vak enigszins onder de knie heeft gaat hij als volontair in de leer bij twee, in die tijd zeer bekende, machinefabrieken: de fabriek van Christian Dingler in Zweibrücken en later die van Jakob Meszner in Graffenstaden in de buurt van Straatsburg. Na korte tijd gaat hij naar het bedrijf van A. Köchlin & J.J. Maier in Mülhouse, dat zich toelegt op het fabriceren van spoorwegaanbouw.

Al een jaar later (1841) wordt hij op nauwelijks 23-jarige leeftijd aangesteld in een leidinggevende functie bij de spoorwegwerkplaats Heidelberg van de Badischen Staatsbahn. Die (de eerste Duitse Staatsbaan) was toen pas drie jaar in bedrijf.

Naast zijn enorme technisch inzicht beschikt de jongeman ook over de nodige kwaliteiten om mensen leiding te geven en over organisatorische eigenschappen. In 1842 keert hij terug naar Heidelberg.

Daar maakt hij (wellicht naar aanleiding van de brand in Hamburg) kennis met het brandweerwezen van die stad en hij vindt het treurnis alom. Het materieel is verouderd, het verkeert in slechte staat en er is nauwelijks sprake van enige organisatie. Metz geeft aan voor verbetering te kunnen zorgen, maar stuit op dovemansoren.

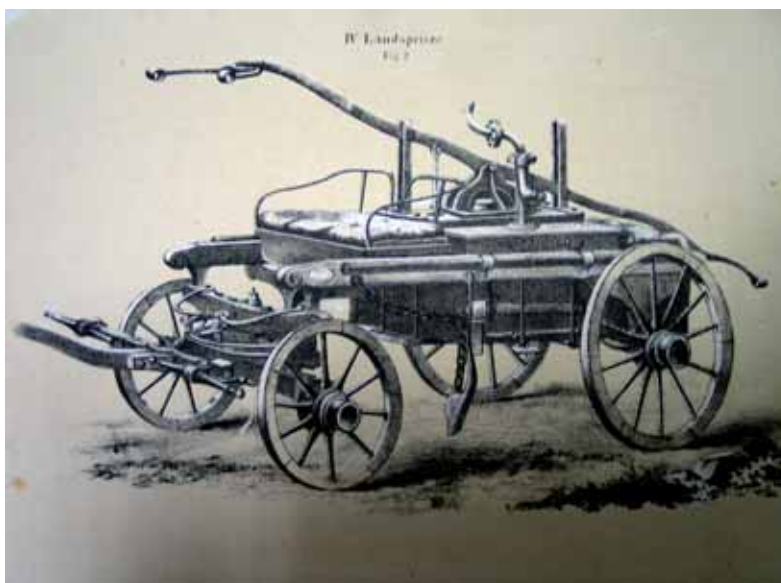
Voorname grote brand van Hamburg in datzelfde jaar vormt de directe aanleiding voor Carl Metz om zijn kennis van de machinebouw in dienst te stellen van de ontwikkeling van nieuwe brandweermaterialen en van de organisatie van de brandweer. Metz maakt van de gelegenheid gebruik. Op 2 november 1842 sticht hij in Heidelberg zijn 'fabriek voor hydraulische machinerieën en ijzer- en messinggieterij' en adverteert de productie van 'brandspuiten naar de nieuwste systemen, met en zonder wagen, en metalen zuig- en drukpompen voor divers gebruik'. Als Metz begint met de productie van brandspuiten zijn er geen richtinggevende publicaties of normen op dit gebied voorhanden. Daarom is hij geheel en al op zichzelf aangewezen.

Metz wordt een voorvechter van de transportabele brandweerpomp. Tot dan toe waren de spuiten redelijk onhandelbaar geweest, maar Metz vindt dat daar verandering in moet komen. Hij ontwikkelt enkele typen pompen, die elk voor specifiek gebruik geschikt zijn: een type voor op het platteland, een voor in de stad, een voor een stad met hoge gebouwen ('torenspuit') en een pomp om vanuit de stad de omringende dorpen en steden assistentie te verlenen (de 'Überlandspritze'). Tenslotte maakt hij nog een kleine en een wat grotere 'huisspuit', tot op zekere hoogte te vergelijken met de in vroeger jaren zo populaire emmerspuiten.

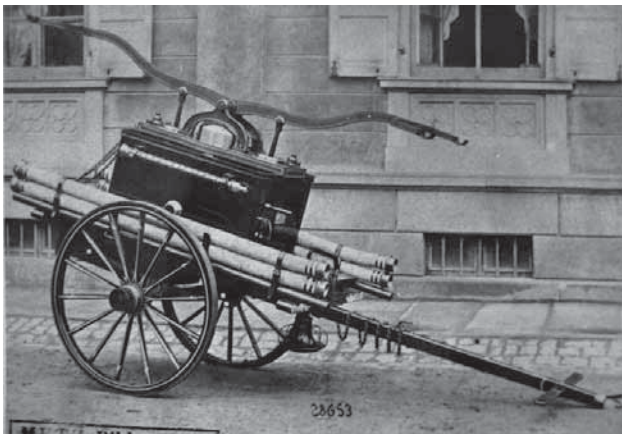
Visie

Metz laat vanaf 1844 regelmatig een publicatie het licht zien. We zouden die kunnen beschouwen als steeds bijgewerkte catalogi van het complete leveringsprogramma van zijn firma. Maar steevast staan daarin belangrijke wenken op het gebied van brandbestrijding. Al vrij ver voraan in die publicatiereeks geeft hij duidelijk zijn visie op het brandweerwezen. Daarbinnen beschouwt hij drie zaken van wezenlijk belang voor een goed functioneren van de brandweer:

- De vrije wil in het besluit deel te nemen aan een brandweerkorps en de nodige interesse voor de opgave waarvoor men zich gesteld ziet, maar dan wel

Grote 'Plattelandspuit' uit 1859.

'Stadspuit' uit 1874.

binnen een organisatie die gedisciplineerd en volgens protocollen werkt; tegenwoordig heet dat: vrijwillige brandweer.

- Goed en modern brandweermaterieel, met moderne technische mogelijkheden, gecombineerd met goede leiding van de brandweertak.
- Een grondige opleiding van het brandweerpersoneel, gericht op een zinvol samenwerken van mensen en machines en brandbestrijding volgens een bepaalde tactiek.

In de (sedert 1842) overal ontstaande turnverenigingen met hun onderlinge kameraadschap en de fysieke capaciteiten van de leden, ziet Metz goede mogelijkheden deze gymnastiekverenigingen te combineren met vrijwillige brandweerkorpsen.

Vóór die tijd waren de gymnastiekverenigingen lange tijd verboden geweest, omdat de reactionaire politici er broeinesten voor revolutionaire ideeën in zagen. Maar in 1842 komt er een decreet van de koning van Pruisen, dat gymnastiek een onontbeerlijke bijdrage levert aan de opvoeding van mannen (wellicht had hij hiermee ook militaire bedoelingen).

Daarenboven leidt Metz de werknemers uit zijn fabriek op tot een soort van brandweerkorps. Nadat alle handelingen op het gebied van blussen, redden en eerste hulp door de arbeiders onder de knie gekregen zijn, rukt deze allereerste 'bedrijfsbrandweer' herhaalde malen uit naar branden in de stad en de directe omgeving.

'Stadspuit' uit 1860.

Vaak is men als eerste ter plaatse. Metz zelf is meestal straalpijpvoerder.

Door deze werkelijke inzetten en door demonstraties weet hij jongelui te motiveren deel te nemen aan de gymnastiekverenigingen annex brandweerkorpsen.

Het woord brandweer of Feuerwehr bestaat dan in de Duitse landen nog niet. Algemeen spreekt men van een 'pompiercorps'.

Om bluswatertekorten te vermijden, ontwikkelt Metz de 'Hydrophor' ofwel 'haler'; op die manier kan men in gesloten aanjaagverband de bluswatervoorziening op peil houden. Met die 'haler' kon men 600 liter water per minuut uit een diepte van bijna vijf meter zuigen, vervolgens persen in een gewone slangleiding van 75 meter lengte tot op een 37-meter hoge kerktoerengalerij en vervolgens de vrije straal nog eens 24 meter omhoog spuiten. Kleine bijkomstigheid: men had wel minimaal 16 mannen met een goede lichamelijke conditie nodig om de 'haler' te bedienen; het was immers een handsput.

Nürnberg is de eerste stad die geheel overgaat op 'het systeem Metz' (1845); voor Carl Metz is dat belangrijk, omdat de stad nog maar twee jaar daarvoor een nieuwe brandspuit besteld had bij de firma Kärnlein, die echter niet voldeed bij de beproeving en daarom ook niet door de stad werd afgenomen. Bij de beproeving van de door Metz gebouwde brand-

spuit achten de bestuurders der stad deze spuit 'boven verwachting goed'.

Bij deze demonstraties verzorgde Metz ook steeds de opleidingen van een plaatselijke groepering, bij voorkeur een gymnastiekvereniging. Daarbij werd niet alleen aandacht besteed aan het bluswerk, maar werd ook de redding geoefend. Hoewel Metz zelf geen springzeilen leverde, liet hij soms niet na zelf vanaf enige hoogte te springen in een stevig linnen doek, een deken of zeil, dat door geoefende mensen werd vastgehouden, om zo aan te tonen dat ook met improvisatie mensenredding bij brand mogelijk was. Als er één schaap over de dam is, in dit geval Nürnberg, volgen de spoorwegen spoedig met een grote order.

Gemeentelijke vrijwillige brandweer

In Durlach, niet zo ver van Karlsruhe, waar de stadsarchitect Hengst verantwoordelijk is voor de brandspuiten en tevens de gymnastiekvereniging leidt, wordt het gehele vrijwilligerskorps op de leest van Metz geschoeid.

Bij de aanschaf van een handsput eist de stad Durlach (op aanbeveling van Hengst) dat Metz persoonlijk enkele malen per jaar de manschappen zal instrueren. Hengst zelf geeft leiding aan de 'blusvereniging', die daarmee eigenlijk de eerste echte (op militaire leest geschoeide) *georganiseerde vrijwillige brandweer* van Duitsland genoemd mag

Sinds de oprichting in 1842 is de firma Metz een aantal malen in andere handen overgegaan. Voor het eerst in 1905 hetgeen ook meteen de verhuizing van Heidelberg naar Karlsruhe inhield, waar men in 1992 het 150-jarig jubileum vierde. En voor het laatst in 1998, toen Rosenbauer International AG Metz kocht. Binnen het wereldwijd opererende Rosenbauer concern produceert Metz Aerials GmbH & Co KG de bekende Metz autoladders, nog steeds in Karlsruhe.

worden. Na Durlach volgen andere grotere en kleinere steden. Binnen enkele jaren heeft het merendeel van de steden in (vooral Zuid-) Duitsland dan ook een echt, georganiseerd brandweerkorps met – voor die tijd - goed en modern materieel.

Dan durft ook Heidelberg zelf langzamerhand over te gaan op het systeem Metz en er volgen orders uit heel het Duitstalige gebied. Legt Metz zich aanvankelijk ook toe op de levering van andere zaken, vanaf dat moment komt de nadruk meer en meer te liggen op brandweergereedschappen en pompen. Al spoedig adverteert de firma als ‘fabriek voor brandweerbepoedigdheden’. Metz

Gedenkteken voor Carl Metz in Heidelberg.

ontwikkelt bijvoorbeeld een slangenkoppeling (schroefdraad). Als in 1854 de eerste Duitse ‘Feuerwehrtag’ (brandweercongres) in Ulm plaatsvindt, heeft ‘de brandweer’ in Duitsland althans theoretisch zijn uiteindelijke vorm gekregen; naast beroepsbrandweerkorpsen in grotere steden hebben kleinere plaatsen de beschikking over vrijwillige brandweerkorpsen. Die structuur wordt in de loop van de geschiedenis steeds verder uitgebouwd, en het is dan meer een zaak van geld en tijd geworden dan een principekwestie, hoe de brandweer van een bepaalde plaats zich ontwikkelt.

Successtory

Zo rond het vijftiengjarige jubileum van het bedrijf van Metz zijn daar ongeveer tachtig mensen werkzaam. Op 2 november 1872 kan hij gelijktijdig met het dertigjarige jubileum van zijn fabriek vieren, dat de duizendste verrijdbare brandspuit is afgeleverd.

In de catalogus van 1875 wordt voor het eerst melding gemaakt, dat er tegen vergoeding van reiskosten een bekwaam vakman bij het korps de instructie zal verzorgen. Metz zelf kan dat niet meer. Hij is ziek, ongeneeslijk ziek. Tengevolge daarvan overlijdt hij op 31 oktober 1877 op 59-jarige leeftijd. ‘Vadertje Metz’ zoals hij inmiddels binnen de fabriek genoemd wordt, wordt opgebaard in de fabriek en op 3 november onder grote belangstelling begraven.

Naar aanleiding van zijn overlijden wordt een geldinzameling gehouden onder de Duitse brandweerkorpsen. Daarvoor wordt in Heidelberg een bronzen monument ter ere van Metz opgericht. Dat verdwijnt echter, als het tijdens de Eerste Wereldoorlog omgesmolten wordt. In 1920 wordt er dan een nieuw monument opgericht, dat echter in de jaren zeventig weer van de oorspronkelijke plaats door het autoverkeer wordt verdrongen en in een stedelijk plantsoen geplaatst wordt. Daar herinnert het nog altijd aan deze ‘oprichter van de vrijwillige brandweren in Duitsland’.

Carl Metz in 1870.

Bronvermelding

Becker, Clemens & Loscher, Klaus: Carl Metz – ein Leben im Dienste des Nächsten Brandschutz / Deutsche Feuerwehr – Zeitung 1972 nr. 12 (pag. 318-319)

Brunwig, H: Carl Metz, ein Pionier der Organisation, der Technik und der Taktik in der Brandbekämpfung Sonderdruck aus den VDI-Nachrichten Nr. 1 vom 2. Januar 1960

Heinz, Gottfried: Carl Metz (1818-1877) und Franz Gilardone (1840 – 1905), zwei Generationen der Deutschen Freiwilligen Feuerwehr Brandschutz / Deutsche Feuerwehr –Zeitung 1998 nr. 2 (pag. 88-92)

Metz (Herausgeber): Sein Wahlspruch: “Gott zur Ehr, dem nächsten zur Wehr” Brochure uitgegeven door Metz Feuerwehrgeräte GmbH, Karlsruhe 1986

Metzger, Rolf: 150 Jahre Metz Feuerwehrgeschichte. Bühl-Baden 1992; ISBN 3-7826-7012-4

Rofeld, H-J: Carl Metz gründet in Heidelberg eine Fabrik für Feuerwehrgeräte Brandschutz / Deutsche Feuerwehr – Zeitung 1992 nr. 11 (pag. 782-794)

Schmauch, Jean-François: Metz et les véhicules de Sapeurs-Pompiers. Boulogne-Billancourt 2002; ISBN 2-7268-8615-9

Met dank aan Rolf Metzger (Metz Archiv) voor het ter beschikking stellen van de tekeningen en foto's.